2026-yil
9(2)-son

“FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI”

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9(2)-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9(2)-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA FANLARI
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor (Belgrad, Serbiya)
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor (Grodno, Belarussiya)
Boboyeva Sayyora Boboradjabovna, psixologiya fanlari doktori, professor (Tojikiston)
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

Turaxonov Abdukarim Eshkuziyevich, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent
22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9(2)-son

UDK 378.011.3-051:37.013

Xusayinova Go‘zal Abdurasulovna,
“Intellektual fanlar va axborot texnologiyalari” kafedrasi katta o‘qituvchisi,
pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TARBIYAVIY FAOLIYATGA TAYYORLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashuv va ijtimoiy-madaniy transformatsiyalar sharoitida bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Ta’lim-tarbiya jarayonining zamonaviy mazmuni, pedagogik yondashuvlar va innovatsion ta’lim texnologiyalarining rivojlanishi o‘qituvchidan nafaqat yuqori darajadagi kasbiy bilim va amaliy ko‘nikmalarni, balki ta’lim oluvchilarning ma’naviy-axloqiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga tayyorlikni ham talab etishi asoslanadi. Tadqiqotda “tayyorgarlik”, “kasbiy tayyorgarlik”, “pedagogik tayyorgarlik”, “kasbiy-pedagogik tayyorgarlik” va “tarbiyaviy faoliyat” tushunchalarining mazmun-mohiyati tahlil qilinib, ularning o‘zaro aloqadorligi ochib beriladi. Shuningdek, bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatga tayyorligi integrativ kasbiy-shaxsiy holat sifatida tavsiflanib, uning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsion-amaliy, kommunikativ va refleksiv jihatlari yoritiladi. Tarbiyaviy faoliyatga tayyorgarlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari sifatida kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlarni uyg‘unlashtirish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish, mustaqil loyihalash va refleksiv faoliyatni kuchaytirish hamda diagnostik mezonlarni takomillashtirish masalalari asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, tarbiyaviy faoliyat, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik tayyorgarlik, kasbiy-pedagogik kompetentlik, tarbiyaviy kompetentlik, pedagogik faoliyat, tarbiyaviy faoliyatga tayyorlik, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion pedagogik texnologiyalar.

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье анализируются научно-педагогические основы подготовки будущих учителей к воспитательной деятельности в условиях глобализации и социокультурных трансформаций. Обосновывается, что современное содержание образования и воспитания, развитие педагогических

подходов и инновационных образовательных технологий предъявляют к учителю требования не только в отношении профессиональных знаний и практических навыков, но и готовности поддерживать духовно-нравственное, социальное и личностное развитие обучающихся. В исследовании раскрывается содержание понятий «готовность», «профессиональная подготовка», «педагогическая подготовка», «профессионально-педагогическая подготовка» и «воспитательная деятельность», а также определяется их взаимосвязь. Готовность будущего учителя к воспитательной деятельности рассматривается как интегративное профессионально-личностное состояние, включающее мотивационно-ценностный, когнитивный, операционально-практический, коммуникативный и рефлексивный компоненты. Обосновываются педагогические условия развития данной готовности, предполагающие сочетание компетентностного и личностно ориентированного подходов, интеграцию теоретических знаний с практической деятельностью, использование инновационных педагогических технологий, усиление самостоятельной проектировочной и рефлексивной деятельности, а также совершенствование диагностических критериев оценки воспитательной компетентности.

Ключевые слова: будущий учитель, воспитательная деятельность, профессиональная подготовка, педагогическая подготовка, профессионально-педагогическая компетентность, воспитательная компетентность, педагогическая деятельность, готовность к воспитательной деятельности, компетентностный подход, инновационные педагогические технологии.

SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF FUTURE TEACHERS' PREPARATION FOR EDUCATIONAL AND UPBRINGING ACTIVITIES

Abstract. This article analyzes the scientific and pedagogical foundations for preparing future teachers for educational and upbringing activities in the context of globalization and socio-cultural transformations. It is argued that the modern development of education, pedagogical approaches, and innovative educational technologies requires teachers to possess not only professional knowledge and practical skills but also readiness to support the moral, social, and personal development of learners. The study examines the content of the concepts of "readiness," "professional training," "pedagogical training," "professional-pedagogical training," and "educational and upbringing activity," and identifies their interrelationship. Future teachers' readiness for educational and upbringing activities is considered as an integrative professional and personal state comprising motivational-value, cognitive, operational-practical, communicative, and reflective components. The article substantiates the pedagogical conditions necessary for developing such readiness, including the integration of competency-based and

learner-centered approaches, the combination of theoretical knowledge with practical activities, the use of innovative pedagogical technologies, the strengthening of independent project-based and reflective activities, and the improvement of diagnostic criteria for assessing educational competence.

Keywords: future teacher, educational and upbringing activity, professional training, pedagogical training, professional-pedagogical competence, educational competence, pedagogical activity, readiness for educational activity, competency-based approach, innovative pedagogical technologies.

Kirish. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining innovatsion xarakter kasb etishi, ijtimoiy munosabatlarning jadallashuvi va globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi ta'lim tizimi oldiga yangi mazmun va sifat talablarini qo'ymoqda. Ayniqsa, yosh avlodni vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, bag'rikenglik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, huquqiy madaniyat hamda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalash zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatida ham zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan, yuqori malakali kadrlarni tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim mazmunini takomillashtirish, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish hamda ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan [1].

Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy pedagog nafaqat o'z fanining nazariy asoslari va amaliy metodlarini puxta egallagan mutaxassis, balki ta'lim oluvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlay oladigan kompetent mutaxassis sifatida shakllanishi zarur. O'qituvchining kasbiy faoliyatida ta'lim berish va tarbiyalash funksiyalarining o'zaro uyg'unligi uning kasbiy-pedagogik kompetentligini belgilovchi muhim omillardan biridir.

Shundan kelib chiqib, bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatni loyihalash, tashkil etish, boshqarish, amalga oshirish va natijadorligini baholashga tayyorlashning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqish zamonaviy pedagogika fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan. Mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarda pedagogik tayyorgarlikning mazmuni, tuzilishi, kasbiy kompetentlikning tarkibiy qismlari, tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari va innovatsion texnologiyalardan foydalanish masalalariga e'tibor qaratilgan. Xususan, bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashning

pedagogik shart-sharoitlari, kasbiy tayyorgarlikning mazmuni hamda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish masalalari alohida tadqiqotlarda yoritilgan [2].

"Tayyorgarlik" tushunchasi shaxsning muayyan faoliyatni bajarishga safarbarlanganlik holatini ifodalaydi. "O'zbek tilining izohli lug'ati"da mazkur tushuncha shaxsning muayyan faoliyatni amalga oshirishga qodirligi, intilishi hamda buning uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning shakllanganlik darajasi bilan izohlanadi [3]. Mazkur yondashuv tayyorgarlikni faqat nazariy bilimlar yig'indisi emas, balki faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beruvchi kompleks holat sifatida qarash imkonini beradi.

Z.K. Ismailova pedagogik faoliyatga tayyorlikni psixologik, nazariy va amaliy komponentlar asosida tavsiflaydi. Psixologik tayyorlik shaxsning kelgusidagi faoliyatga munosabati, motivatsiyasi, irodaviy va hissiy jihatlarini qamrab olsa, nazariy tayyorlik faoliyatning maqsadi, vazifalari, mazmuni, tamoyillari, shakl va metodlari haqidagi bilimlarni anglatadi. Amaliy tayyorlik esa pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va malakalar majmuini ifodalaydi [4, 189-b.].

So'nggi tadqiqotlarda bo'lajak pedagoglarning tarbiyaviy faoliyat kompetentligini rivojlantirish masalasi ham kompetensiyaviy yondashuv asosida yoritilmoqda. Bunday yondashuvda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish mexanizmlari, pedagogik shart-sharoitlar va innovatsion metodlarning kasbiy tayyorgarlikdagi o'rni alohida ta'kidlanadi [5]. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarni loyiha texnologiyasi asosida tarbiyaviy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirishga qaratilgan zamonaviy tadqiqotlarda ham loyihalash, refleksiya, innovatsion yondashuv va tarbiyaviy kompetentlikning o'zaro bog'liqligi ko'rsatilgan [6].

Mazkur tadqiqotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilarning umumiy kasbiy va pedagogik tayyorgarligi yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, tarbiyaviy faoliyatga tayyorlikni yaxlit kasbiy-shaxsiy hodisa sifatida qarash va uning tarkibiy komponentlarini yagona tizimda tavsiflash masalasi yanada chuqurroq metodologik yondashuvni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy, tizimli va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida pedagogik va psixologik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish hamda pedagogik tushunchalarning mazmun-mohiyatini aniqlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi bo'lajak o'qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatga tayyorligini mazmuniy jihatdan asoslash, uning tarkibiy komponentlarini aniqlash hamda samaradorlikni oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni belgilashdan iborat.

Natijalar va muhokama. Bo'lajak o'qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatga tayyorligi tushunchasi

Pedagogik faoliyatni o‘qituvchi tomonidan kasbiy maqsad va vazifalarga muvofiq ravishda amalga oshiriladigan izchil, tizimli va maqsadli harakatlar majmui sifatida talqin etish mumkin. Pedagogik tayyorgarlik esa mazkur faoliyatni samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, kasbiy malakalar va kompetentlikni shakllantirish jarayonini anglatadi.

Kasbiy tayyorgarlik va pedagogik tayyorgarlik o‘zaro yaqin tushunchalar bo‘lsa-da, ular mazmuniy jihatdan farqlanadi. Kasbiy tayyorgarlik muayyan kasbiy faoliyat sohasida vazifalarni sifatli bajarishga imkon beradigan bilim, ko‘nikma va malakalarni egallash jarayonini ifodalasa, pedagogik tayyorgarlik ta’lim-tarbiya jarayonini maqsadga muvofiq tashkil etish, boshqarish, tahlil qilish va baholashga tayyorlikni nazarda tutadi.

Tarbiyaviy faoliyat esa pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ta’lim oluvchining ma’naviy-axloqiy, ijtimoiy, intellektual va shaxsiy rivojlanishiga yo‘naltirilgan maqsadli pedagogik ta’sirlar tizimini tashkil etadi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatga tayyorligi uning umumiy kasbiy tayyorgarligining alohida va muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Mualliflik nuqtayi nazaridan, bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatga tayyorligi — tarbiyaviy faoliyatning maqsadi, mazmuni, tamoyillari, shakl va metodlariga oid nazariy bilimlarni egallagan, ushbu faoliyatni pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq loyihalash, tashkil etish va amalga oshirish ko‘nikmalarini shakllantirgan hamda tarbiyaviy jarayonning ijtimoiy-pedagogik ahamiyatini anglagan shaxsning integrativ kasbiy-shaxsiy holatidir.

Mazkur ta’rif tayyorgarlikning faqat bilim va ko‘nikmalardan iborat emasligini, balki motivatsiya, qadriyat, kommunikativlik, amaliy tajriba va refleksiya kabi jihatlarni ham qamrab olishini ko‘rsatadi.

Tarbiyaviy faoliyatga tayyorlikning tarkibiy komponentlari

Nazariy manbalar tahlili asosida bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatga tayyorligini bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan quyidagi komponentlar orqali ifodalash mumkin.

Birinchi komponent — motivatsion-qadriyatli komponent**.** U bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatning ijtimoiy ahamiyatini anglashi, pedagogik kasbga ijobiy munosabati, ta’lim oluvchilar shaxsiga hurmati, insonparvarlik, mas’uliyat, vatanparvarlik va boshqa kasbiy qadriyatlarga yo‘nalganligini ifodalaydi.

Ikkinchi komponent — kognitiv komponent**.** Mazkur komponent tarbiyaning maqsadi, mazmuni, tamoyillari, shakllari, metodlari va vositalari, shuningdek zamonaviy pedagogik texnologiyalar haqidagi nazariy bilimlarni o‘zlashtirishni nazarda tutadi.

Uchinchi komponent — operatsion-amaliy komponent**.** Bu tarbiyaviy tadbirlarni loyihalash, pedagogik vaziyatga mos metod va vositalarni tanlash, ta’lim oluvchilar bilan individual va guruhiy ishlash, tarbiyaviy jarayonni tashkil etish

hamda yuzaga keladigan muammoli vaziyatlarni pedagogik jihatdan maqbul usulda hal qilish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

To‘rtinchi komponent — kommunikativ komponent. O‘qituvchining ta’lim oluvchilar, ota-onalar, pedagogik jamoa va boshqa ijtimoiy hamkorlar bilan samarali muloqot o‘rnata olishi, hamkorlik muhitini shakllantirishi va pedagogik muloqot madaniyatiga amal qilishi ushbu komponentning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Beshinchi komponent — refleksiv komponent. U bo‘lajak o‘qituvchining o‘z tarbiyaviy faoliyatini tahlil qilishi, erishilgan natijalarni baholashi, yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlashi va kelgusidagi faoliyatini takomillashtirish yo‘llarini belgilay olishi bilan tavsiflanadi.

Shunday qilib, tarbiyaviy faoliyatga tayyorlikning mazkur komponentlari alohida-alohida emas, balki yagona tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Motivatsion-qadriyatli yo‘nalish nazariy bilimlarni egallashga, bilimlar amaliy faoliyatni tashkil etishga, amaliy faoliyat esa refleksiv tahlil va o‘z-o‘zini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tarbiyaviy faoliyat samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari

Bo‘lajak o‘qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish, avvalo, ta’lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishiga bevosita bog‘liq. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash maqsadga muvofiq.

Birinchidan, tarbiyaviy faoliyat mazmunini kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar asosida takomillashtirish zarur. Bunda talabaning tayyor bilimlarni o‘zlashtirishi bilan bir qatorda, ularni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llay olishi, mustaqil qaror qabul qilishi va o‘z faoliyatini baholashi muhim hisoblanadi.

Ikkinchidan, nazariy bilimlarni amaliy pedagogik faoliyat bilan integratsiyalash lozim. Pedagogik amaliyot, amaliy mashg‘ulotlar, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish, keyslar va loyiha topshiriqlari talabaning tarbiyaviy faoliyatga tayyorgarligini amaliy jihatdan mustahkamlash imkonini beradi.

Uchinchidan, interfaol va innovatsion pedagogik texnologiyalardan tizimli foydalanish muhimdir. Xususan, muammoli ta’lim, loyiha metodi, keys-stadi, rolli o‘yinlar, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va refleksiv topshiriqlar bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatni mustaqil loyihalash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham loyiha texnologiyasidan foydalanish bo‘lajak pedagoglarning tarbiyaviy kompetentligini rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘rsatilgan [6].

To‘rtinchidan, bo‘lajak o‘qituvchilarning mustaqil loyihalash va refleksiv faoliyatini kuchaytirish talab etiladi. Talaba tarbiyaviy tadbir yoki pedagogik loyihani mustaqil ishlab chiqishi, uni amalga oshirish jarayonini tahlil qilishi va natijalar asosida keyingi faoliyatiga tuzatishlar kiritishi kasbiy rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi.

Beshinchidan, tarbiyaviy kompetentlikni baholashning aniq mezon va indikatorlarini ishlab chiqish lozim. Bunda faqat nazariy bilimlarni tekshirish bilan cheklanib qolmasdan, talabaning pedagogik vaziyatni tahlil qilishi, tarbiyaviy faoliyatni loyihalashi, kommunikativ vazifalarni bajarishi, mustaqil qaror qabul qilishi va o‘z faoliyatini refleksiv baholashi ham hisobga olinishi kerak.

Oltinchidan, pedagogik amaliyot jarayonida tarbiyaviy faoliyatning real shakllarini muntazam qo‘llash zarur. Chunki nazariy bilimlarning real pedagogik vaziyatlarda qo‘llanishi bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur pedagogik shart-sharoitlarning tizimli ravishda amalga oshirilishi nazariy tayyorgarlik va amaliy faoliyat o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlashga, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy mustaqilligi va pedagogik refleksiyasini rivojlantirishga imkon beradi.

Tarbiyaviy faoliyatga tayyorlikni baholash mezonlari

Bo‘lajak o‘qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatga tayyorlik darajasini aniqlash uchun uning tarkibiy komponentlariga mos mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Motivatsion-qadriyatli mezon pedagogik kasbga munosabat, tarbiyaviy faoliyatga qiziqish va kasbiy qadriyatlarni anglash darajasi orqali aniqlanadi. Kognitiv mezon tarbiya nazariyasi, metodlari, shakllari va zamonaviy pedagogik texnologiyalar haqidagi bilimlarning shakllanganligini ifodalaydi.

Operatsion-amaliy mezon tarbiyaviy tadbirlarni loyihalash va tashkil etish, pedagogik vaziyatlarda tegishli metodlarni tanlash, ta’lim oluvchilar bilan individual va jamoaviy ishlash ko‘nikmalari orqali namoyon bo‘ladi. Kommunikativ mezon pedagogik muloqot, hamkorlik va nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal etish qobiliyatini qamrab oladi. Refleksiv mezon esa o‘z faoliyatini tahlil qilish, natijalarni baholash, kamchiliklarni aniqlash va kasbiy rivojlanish istiqbollarini belgilash imkoniyatini tavsiflaydi.

Shu mezonlar asosida bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatga tayyorligini yuqori, o‘rta va boshlang‘ich darajalarda aniqlash mumkin. Biroq bunday darajalar qat’iy baho sifatida emas, balki talabaning kasbiy rivojlanish dinamikasini aniqlashga xizmat qiluvchi diagnostik vosita sifatida qo‘llanishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlash zamonaviy pedagogik ta’limning muhim tarkibiy yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon faqat tarbiya metodlarini o‘zlashtirish bilan cheklanmay, bo‘lajak pedagogning tarbiyaviy faoliyatning ijtimoiy ahamiyatini anglashi, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirishi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishi, mustaqil qaror qabul qilishi va o‘z faoliyatini refleksiv baholashini ham nazarda tutadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, bo‘lajak o‘qituvchining tarbiyaviy faoliyatga tayyorligi integrativ kasbiy-shaxsiy holat sifatida tavsiflanib, uning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsion-amaliy, kommunikativ va refleksiv komponentlarining o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirish uchun ta’lim jarayonida kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlarni uyg‘unlashtirish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish, loyiha va muammoli topshiriqlarni kengaytirish, pedagogik amaliyotning tarbiyaviy komponentini kuchaytirish hamda diagnostik mezonlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarda insonparvarlik, tashabbuskorlik, mas’uliyatlilik, ijtimoiy faollik, kommunikativ madaniyat, pedagogik refleksiya va kasbiy o‘zini rivojlantirishga intilish kabi sifatlarni shakllantirish tarbiyaviy faoliyat samaradorligini ta’minlovchi muhim omillar hisoblanadi.

Demak, bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish, uning tarkibiy komponentlarini aniq mezonlar asosida diagnostika qilish va innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan boyitish pedagogik ta’lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni. — Toshkent, 2019.
2. Voxidova N. Bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari // Eurasian Journal of Academic Research. — 2022. Tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari, motivatsion va tashkiliy jihatlari yoritilgan.
3. Begmatov E., Madvaliyev A. va boshqalar. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. II jild. — Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2006. — 606 b.
4. Ismailova Z.K. Talabalarning kasbiy-pedagogik malakalarini shakllantirish**:** pedagogika fanlari nomzodi ... diss. — Toshkent, 2000. — 186 b.
5. Orziqulov X. Bo‘lajak pedagoglarning tarbiyaviy faoliyat kompetentligini rivojlantirishning pedagogik asoslari // Qo‘qon universiteti xabarnomasi. Mazkur tadqiqotda tarbiyaviy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari, innovatsion yondashuvlar va pedagogik shart-sharoitlar tahlil qilingan.
6. Kulmatova X.A. Bo‘lajak pedagoglarni loyiha texnologiyasi asosida tarbiyaviy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish // Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali. — 2026. — 8-jild, 5-son. — B. 1662–1668. DOI: 10.70728/c.series.ped.v08.i05.263.
7. Makarenko A.S. Sochineniya: v 8 tomax. T. 5. — Moskva, 1985. — B. 333–334.

8. Xusayinova G.Z. Akmeologik yondashuv asosida pedagogika fanini transformatsiya qilishda innovatsion texnologiyalarning o‘rni // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali.

9. Xusayinova G.Z.A., Mardonova O.G. O‘quv-didaktik ta’minot orqali bo‘lajak professional ta’lim mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish // Research Focus. — 2025. — 4-son, Special Issue 3. — B. 329–331.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9(2)-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694